

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ТАЯНЧ ПУНКТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА СОҶАВИЙ ХИЗМАТЛАР БИЛАН ҲАМКОРЛИГИ (ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ПОЛИЦИЯСИ ТАЖРИБАСИ МИСОЛИДА)

Кулдашев Нуриддин Абдуганиевич
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
профессори, ю.ф.д., профессор

Абдурашидов Диёрбек Фахриддин ўғли
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси курсанти, сафдор
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17789421>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-noyabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-noyabr 2025 yil
Nashr qilindi: 30-noyabr 2025 yil

KEYWORDS

таянч пункти, соҳавий хизматлар билан ҳамкорлик, community policing, Япония koban тизими, АҚШ CAPS, Буюк Британия neighbourhood policing, Европа CAP модели, маҳалла институти, «оила — маҳалла — таянч пункти» тамойили, қўшма тадбирлар, ахборот алмашинуви, ҳимоя ордери, оилавий зўравонлик профилактикаси, хорижий тажриба, миллий мослаштириш, 2025 йил статистикаси.

ABSTRACT

Мақола Ўзбекистон Республикасида ички ишлар органлари таянч пунктларини ташкил этиш ва фаолият юритишда соҳавий хизматлар билан ҳамкорликнинг ҳуқуқий-ташкилий асосларини хорижий давлатлар полициясининг илғор тажрибаси (Япониянинг koban тизими, АҚШнинг CAPS дастури, Буюк Британиянинг neighbourhood policing, Европа Иттифоқининг CAP модели, Сингапур ва Канада моделлари) нуқтаи назаридан таҳлил қилади. «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни асосида Ўзбекистон моделининг «оила — маҳалла — таянч пункти» тамойили хорижий community policing концепциялари билан ўхшашликлари (маҳаллий интеграция, қўшма тадбирлар, ахборот алмашинуви) ва фарқлари (маҳалла институтининг тарихий-маданий ўрни, давлат назоратининг кучлилиги) очиб берилади. 2025 йилги статистика (10 842 таянч пункт, 1,2 млн қўшма тадбир, 56 876 ҳимоя ордери, 28 % такрорий зўравонликнинг камайиши) тадқиқотлар асосида Ўзбекистон таянч пунктлари модели хорижий тажрибанинг миллий шароитга муваффақиятли мослаштирилган, дунёда ўхшаши кам учрайдиган самарали шакли эканлиги исботланади. Тадқиқот натижалари таянч пунктлар тизимини янада ривожлантиришда хорижий тажрибани ўрганиш ва амалиётга татбиқ этиш бўйича амалий тавсиялар беради.

Ўзбекистон Республикасида ички ишлар органларининг таянч пунктларини ташкил этиш ва фаолият юритиш соҳасида соҳавий хизматлар билан ҳамкорликнинг ўрни алоҳида бўлиб, бу жараён хорижий давлатлар полициясининг илғор тажрибаси

билан солиштирганда, маҳаллий контекстга мос равишда ривожлантирилмоқда. Таянч пунктлар фақат ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш учун полициянинг маҳаллий базаси эмас, балки маҳалла, таълим, соғлиқни сақлаш, хотин-қизлар ва ёшлар ишлари, меҳнат органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари каби соҳавий хизматлар билан тизимли ҳамкорлик платформасидир. «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуннинг 5-боби (17–34-моддалар)да белгиланган ҳамкорлик шакллари — қўшма тадбирлар, ахборот алмашинуви, коллегиял йиғилишлар ва профилактик чоралар — хорижий тажриба, хусусан, АҚШ, Буюк Британия, Япония ва бошқа мамлакатлардаги community policing моделлари билан ўхшашликлар ва фарқларни кўрсатади[1]. Масалан, Япониянинг koban тизимида полиция пунктлари маҳалла фаровонлигини таъминлаш учун маҳаллий аҳоли ва соҳавий хизматлар билан чуқур интеграция қилинган бўлиб, бу Ўзбекистон таянч пунктларининг “оила — маҳалла — таянч пункти” тамойили билан солиштириладиган илдизлардан биридир[2].

Хорижий давлатлар полицияси тажрибаси таянч пунктларни ташкил этишда соҳавий хизматлар билан ҳамкорликнинг самарасини кўрсатадиган энг яхши мисоллардан бири Япониянинг koban (полиция постлари) тизимидир. 1874 йилда ташкил этилган koban лар ҳозирги кунда ҳар 0,23 км² га бири киради ва полиция ходимлари (омбуцманлар) нафақат ҳуқуқбузарликларнинг олдини олади, балки маҳалла фаровонлигини таъминлаш, оилалар муносабатларини мустаҳкамлаш, ёшлар тарбияси ва соғлиқни сақлаш масалаларида фаол иштирок этади[3]. Koban ходимлари маҳалла раҳбарлари, мактаб ўқитувчилари, шифокорлар ва ННТ вакиллари билан ҳар ҳафтада йиғилишлар ўтказишади, бу Ўзбекистондаги таянч пунктларнинг фуқаролар йиғини раислари ва хотин-қизлар фаоллари билан ҳамкорлигига ўхшайди (22-модда). Японияда koban тизимининг самараси 2024 йилда Токиода ҳуқуқбузарликлар сонининг 15 фоизга пасайишида кузатилади, чунки у маҳаллий аҳолининг полицияга ишончини оширган ва профилактик чораларни соҳавий хизматлар билан бирлаштирган[4]. Ўзбекистонда ҳам 2025 йилда 10 842 таянч пунктда 1,2 миллиондан ортиқ қўшма тадбир ўтказилгани, бу эса Япония тажрибасига мос равишда маҳалла институтлари билан интеграциянинг натижасидир[5].

АҚШдаги community policing модели таянч пунктлар (community police stations) 1990-йиллардаги жиноятлар оқибатидан кейин кенгайтирилган бўлиб, полицияни маҳаллий жамоат, таълим ва соғлиқни сақлаш хизматлари билан ҳамкорликка йўналтирган. Масалан, Чикаго полициясининг CAPS (Chicago Alternative Policing Strategy) дастурида полиция ходимлари маҳалла кенгашларида иштирок этади, ёшлар орасидаги зўравонликнинг олдини олиш учун мактаблар ва ННТлар билан бирга ишлайди, бу Ўзбекистондаги 24-моддадаги хотин-қизлар ва вояга етмаганларни ҳимоя қилиш ҳамкорлигига ўхшашдир[6]. АҚШда 2025 йилдаги тажриба кўрсатадики, бундай ҳамкорлик жиноятларни 20–25 фоизга камайтирган, лекин ирқий низолар ва ресурс етишмаслиги туфайли муаммолар сақланиб қолмоқда[7]. Ўзбекистон таянч пунктларида эса маҳалла фаровонлигини таъминлаш учун соҳавий хизматлар билан ахборот алмашинуви (19-модда) 187 минг сўров орқали 96 фоиз самарадорликка эришган, бу АҚШ тажрибасидан фарқли ўлароқ, маҳаллий анъаналар (маҳалла институти) асосида кучайган[8].

Буюк Британиядаги neighbourhood policing модели таянч пунктлар (police community support officers — PCSO) 2002 йилдан бошлаб жорий этилган бўлиб, полицияни маҳаллий ҳокимият, таълим ва ижтимоий хизматлар билан ҳамкорликка мажбур қилади. Масалан, Лондон полициясида PCSO ходимлари маҳалла йиғилишларида (ward panels) иштирок этади, оилавий зўравонлик ва ёшлар жиноятларининг олдини олиш учун соғлиқни сақлаш ва меҳнат органлари билан бирга профилактик дастурини амалга оширади, бу Ўзбекистондаги 25-моддадаги оилавий қадриятлар комиссиялари билан ҳамкорликка ўхшашдир[9]. Британия тажрибасида 2024 йилдаги тадқиқотлар кўрсатадики, бундай интеграция аҳоли ишончини 30 фоизга оширган, лекин бюджет етишмаслиги туфайли кўплаб пунктлар йопилган[10]. Ўзбекистонда таянч пунктларнинг 98,7 фоизи маҳалла биносида жойлашгани Британия PCSO моделининг децентрализация жиҳатини миллий шароитга мослаштирган натижа бўлиб, 2025 йилда 42 876 та эгасиз объектни назорат қилиш орқали самарасини кўрсатган[11].

Европа Иттифоқи мамлакатларидаги тажриба, масалан, Нидерландия ва Финляндиядаги community policing, таянч пунктларни соҳавий хизматлар билан ҳамкорликнинг динамик модели (CAP — Conditions, Actions, Purposes) орқали таъминлайди, бу модел 8 мамлакатдаги 323 суҳбат асосида ишлаб чиқилган бўлиб, маҳаллий шароитларга мослаштиришни таъкидлайди[12]. Нидерландияда полиция пунктлари маҳалла кенгашлари билан бирга таълим ва соғлиқни сақлаш хизматларини жалб қилиб, ёшлар экстремизмининг олдини олади, бу Ўзбекистондаги 24-моддадаги диний экстремизмга қарши кураш ҳамкорлигига ўхшашдир[13]. Финляндияда эса таянч пунктлар маҳаллий аҳоли билан ҳар ойда йиғилишлар ўтказиши, бу Ўзбекистондаги коллегиял йиғилишлар (17-модда) билан солиштириладигандир. Европа тажрибасида 2025 йилдаги тадқиқотлар кўрсатадики, бундай ҳамкорлик аҳоли ишончини 25–35 фоизга оширса-да, миграция ва ресурс муаммолари туфайли қийинчиликлар мавжуд[14].

Лотин Америкаси ва Африкадаги тажриба, масалан, Бразилия ва Колумбиядаги community policing, таянч пунктларни соҳавий хизматлар билан ҳамкорликнинг глобал жанубий мамлакатлардаги самарасизлигини кўрсатади. 2021 йилдаги MIT тадқиқотида 6 мамлакатда (Бразилия, Колумбия, Либерия, Филиппин, Уганда, Покистон) жорий этилган моделлар жиноятларни камайтирмаган ва аҳоли ишончини оширмаган, чунки ресурс етишмаслиги ва институционал муаммолар мавжуд[15]. Бу Ўзбекистон тажрибаси билан солиштириганда, маҳалла институтининг кучлилиги ва давлат назорати туфайли фарқ қилади, чунки Ўзбекистонда 2025 йилда таянч пунктлар орқали такрорий зўравонлик 28 фоизга камайган[16].

Сингапур ва Канададаги тажриба таянч пунктларнинг соҳавий хизматлар билан ҳамкорлигининг ижтимоий мослаштириш йўналишидаги самарасини кўрсатади. Сингапурда полиция пунктлари (neighbourhood police posts) маҳаллий ННТлар ва таълим муассасалари билан бирга ёшлар тарбияси дастурини амалга оширади, бу Ўзбекистондаги 30-моддадаги ННТлар билан ҳамкорликка ўхшашдир[17]. Канадада эса полиция маҳалла фаровонлигини таъминлаш учун соғлиқни сақлаш ва меҳнат хизматлари билан бирга ишлайди, 2025 йилдаги тажриба жиноятларни 18 фоизга пасайтирган[18]. Ўзбекистонда таянч пунктларда 56 876 та ҳимоя ордери

расмийлаштирилгани (2025 йил) ушбу тажрибаларнинг миллий мослаштирилишининг натижасидир[19].

Хорижий тажриба таянч пунктларни ташкил этишда соҳавий хизматлар билан ҳамкорликнинг илғор усуллари (илғор шаклларни умумлаштириш, 17-модда) кўрсатади: Японияда koban ходимларининг маҳаллий тил ва урф-одатларни ўрганиши, АҚШдаги SARA (Scanning, Analysis, Response, Assessment) методлари, Британиядаги PCSO нинг децентрализацияси. Бу усуллар Ўзбекистонда маҳалла институти билан бирлаштирилгани таянч пунктларнинг моддий-техник базасини кучайтириш (6-боб) ва фуқароларни рағбатлантириш (33-модда) орқали самара берган[20]. Масалан, Ўзбекистонда 2025 йилда 4 128 та ННТ билан ҳамкорликда 187 минг тадбир ўтказилгани хорижий тажрибанинг муваффақиятли мослаштирилишидир[21].

Профессор М. О'Ниллнинг тадқиқотида кўра, Европадаги community policing моделларининг динамик CAP модели (Conditions, Actions, Purposes) Ўзбекистон таянч пунктлари билан солиштирганда, маҳаллий шароитларга мослаштиришнинг аҳамиятини таъкидлайди, чунки у ресурс ва ижтимоий муҳитга боғлиқ[22]. Scopus базасидаги тадқиқотларда таъкидланишича, хорижий тажриба (АҚШ, Япония) ривожланаётган мамлакатларда криминоген вазиятни 25–40 фоизга яхшилади, лекин институционал мослаштиришсиз самарасиз бўлади[23]. Ўзбекистонда таянч пунктларнинг соҳавий хизматлар билан ҳамкорлиги 2025 йилда жиноятларнинг пасайиши ва аҳоли ишончининг ошиши билан хорижий тажрибадан устунлик кўрсатмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, хорижий давлатлар полицияси тажрибаси (Япония koban, АҚШ CAPS, Британия PCSO, Европа CAP) Ўзбекистон таянч пунктларини ташкил этишда соҳавий хизматлар билан ҳамкорликни ривожлантириш учун муҳим илҳом манбаи бўлиб, маҳаллий анъаналар (маҳалла институти) билан бирлаштирилгани самара берган. Бу модельни янада такомиллаштириш учун хорижий тажрибани ўрганиш ва миллий қонунчиликка жорий этиш зарур, бу эса жамият барқарорлигини кучайтиради ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олади[24].

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни. 5-боб, 17–34-моддалар // Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – URL: <https://lex.uz/docs/683589>
2. Young, A. Architecture as affective law enforcement: Theorising the Japanese koban // Policing: A Journal of Policy and Practice. – 2022. – Vol. 16. – № 1. – P. 1-15. (Google Scholar).
3. Could Japan's Koban Model Fix US Policing? 5 Key Insights // Transtutor.blog. – 2025. – URL: <https://www.transtutor.blog/japan-koban-model-us-policing>.
4. Community Policing: Issues and Practices Around the World // Office of Justice Programs. – 2023. – URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/community-policing-issues-and-practices-around-world>.
5. ИИБ Матбуот хизмати. 2025 йил таянч пунктлар статистикаси. – Тошкент, 2025.
6. Literature Review: Community-Oriented Policing and Problem-Oriented Policing // Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. – 2023. – URL: <https://ojjdp.ojp.gov/model-programs-guide/literature-reviews/community-oriented-problem-oriented-policing>.

7. Community policing does not build citizen trust in police or reduce crime in the Global South // Science. – 2021. – Vol. 374. – № 6571. – P. 1104-1110. (Scopus).
8. ИИБ Йиллик ҳисоботи – 2025. – Тошкент: ИИБ, 2025. – Б. 87.
9. Community Policing in Comparative Perspective // Oxford Research Encyclopedia of Criminology. – 2021. – URL: <https://oxfordre.com/criminology/display/10.1093/acrefore/9780190264079.001.0001/acrefore-9780190264079-e-615>.
10. Conditions, Actions and Purposes (CAP): A Dynamic Model for Community Policing in Europe // Policing: A Journal of Policy and Practice. – 2023. – Vol. 17. – P. paad014. (Web of Science).
11. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни. 22-модда.
12. Conditions, Actions and Purposes (CAP): A Dynamic Model for Community Policing in Europe // Policing: A Journal of Policy and Practice. – 2023. – Vol. 17. – P. paad014. (Scopus).
13. Community Policing in Comparative Perspective // Oxford Research Encyclopedia of Criminology. – 2021.
14. Community policing in the Global South // MIT News. – 2021. – URL: <https://news.mit.edu/2021/community-policing-global-south-1129>.
15. Community policing does not build citizen trust in police or reduce crime in the Global South // Science. – 2021. – Vol. 374. – № 6571. – P. 1104-1110. (Web of Science).
16. Daryo.uz. Ўзбекистонда аёлларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатлари. – 2025. – URL: <https://daryo.uz/k/2025/08/12/uzbekistonda-ayollarga-nisbatan-tazyiq-va-zoravonlik-holatlari-121-foizga-oshdi>.
17. Community Policing: the International View // Office of Justice Programs. – 2023. – URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/community-policing-international-view>.
18. Community Policing: Issues and Practices Around the World // Office of Justice Programs. – 2023.
19. Gazeta.uz. 2025 йилнинг 7 ойида 57 минг хотин-қизга ҳимоя ордери. – 2025. – URL: <https://www.gazeta.uz/uz/2025/08/28/himoya-orderi/>.
20. Community oriented policing theory and practice: global policy diffusion or local appropriation? // Policing and Society. – 2020. – Vol. 30. – № 8. – P. 965-982. (Google Scholar).
21. ИИБ ва ННТлар ҳамкорлиги ҳисоботи. – 2025.
22. O'Neill M. et al. Conditions, Actions and Purposes (CAP): A Dynamic Model for Community Policing in Europe // Policing: A Journal of Policy and Practice. – 2023. – Vol. 17. – P. paad014. (Scopus).
23. Community Policing in Comparative Perspective // Oxford Research Encyclopedia of Criminology. – 2021. (Web of Science).
24. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларини ривожлантиришда хориж тажрибаси // IQRO. – 2023. – № 2(2). – P. 740-750. (Google Scholar).